

ЗНАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗАКРІПЛЕНИХ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Небеська М. С., Проданець Н. М.

Автором на основі аналізу положень Хартії основних прав Європейського союзу викладено можливі рівні міжнародно-правового гарантування фундаментальних прав людини та норми, які повинні слугувати взірцем для удосконалення конституційно-правового захисту прав людини в Україні. Зазначає, що в науковій літературі досить мало науковців займалися проблемами сутності, стану, практичного застосування, удосконалення та перспектив розвитку прав людини. Пропонує на основі аналізу положень Хартії ЄС закріпити в Конституції України соціально-економічні права, які прописані в Конституції України, але реалізація цих прав знаходиться не на достатньому рівні, розширити змістове збагачення й посиленні реалістичності конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Ключові слова: права і свободи, Хартія, Європейський союз, Ради Європи, Європейської конвенції з прав людини, уповноважений із прав людини.

Автором на основе анализа положений Хартии основных прав Европейского союза изложены возможные уровни международно-правового гарантирования основных прав человека и нормы, которые должны служить образцом для совершенствования конституционно-правовой защиты прав человека в Украине. Отмечает, что в научной литературе достаточно мало ученых занимались проблемами сущности, состояния, практического применения, усовершенствования и перспектив развития прав человека. Предлагает на основе анализа положений Хартии ЕС закрепить в Конституции социально-экономические права, которые прописаны в Конституции Украины, но реализация этих прав является не на достаточном уровне. Расширить содержательное обогащение и усиление реалистичности конституционно-правового статуса человека и гражданина.

Ключевые слова: права и свободы, Хартия, Европейский союз, Совет Европы, Европейской конвенции по правам человека, уполномоченный по правам человека.

The author, based on the analysis of the provisions of the Charter of fundamental rights of the European Union set out the level of international law guaranteeing fundamental human rights and norms which povinnosti a model for the improvement of the constitutional legal protection of human rights in Ukraine. Notes that the scientific literature is not enough for scientists engaged in the problems of the entity status, practical use, improvement and development prospects of human rights. Offers based on the analysis of the provisions of the EU Charter in the Constitution of socio-economic rights that are spelled out in the Constitution, but exercising those rights is not nedostatkom level. To expand a substantial enrichment and strengthening the realism of the constitutional – legal status of man and citizen.

Key words: rights and freedoms, the Charter, the European Union, Council of Europe, European Convention on human rights, Commissioner for human rights.

Конституція України у статті 3 визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою цінністю, а права та свободи людини, їх гарантії визначають

зміст і спрямованість діяльності держави [1]. При цьому утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Питання прав і свобод людини сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод, практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Розвиток України як демократичної, соціальної, правової держави, зміст і спрямованість діяльності якої визначають права й свободи людини та гарантії, увійшов у складний період, зумовлений політико-правовою та соціально-економічною кризою в нашій країні. Події останнього року новітньої історії України переконливо доводять важливість для громадян та суспільства в цілому такої універсальної цивілізаційної цінності, як права і свободи людини та прагнення захищати їх усіма легітимними способами.

Водночас є досить актуальним питання взаємодії держави і громадянина через формування ефективних національних та міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини. Адже наявність чи відсутність основних прав і свобод людини і громадянина є найяскравішим показником ступеня розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави.

Поняття, проблеми сутності, стану, практичного застосування, удосконалення та перспектив розвитку прав людини привертали увагу в багатьох учених-працівників всього світу, серед яких І.В. Баштанник, О.В. Соловйов, С.Ю. Кашкіна, А.І. Коверла, С.В. Добрянський та ін.

Забезпечення прав і свобод людини визначає розвиток більшості країн на шляху політичної демократії, економічного співробітництва, є одним із визначальних завдань процесу реформування українського суспільства, що набуває особливого значення у контексті європейської інтеграції України [2, с. 56]. Міжнародне співтовариство приділяє значну увагу розвитку та забезпеченню прав людини. Україна від початку виявила намір посісти належне місце у європейському співтоваристві. Першим кроком у цьому напрямі став вступ України до Ради Європи (далі – РЕ) і відповідне освоєння нею праволюдних стандартів цієї організації, головними з яких, без сумніву, є правозахисні принципи Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), відображені у його багаторічній практиці. Прийняття 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стало незаперечним свідченням серйозності намірів України поступово унормувати своє законодавство та практику

його застосування відповідно до означених стандартів [3, с. 46-47].

У правовій системі Європейського Союзу права людини сприймаються нерозривно пов'язаними з іншими стержневими для суспільства постулатами – верховенства права і плюралістичної демократії. Право Євросоюзу не могло залишатися в стороні розвитку національного права держав-членів у сфері захисту прав людини.

Так, на засіданні Європейської Ради в Ніцці 7 грудня 2000 р була урочисто проголошена Хартія основних прав Європейського Союзу (далі – Хартія ЄС). У Хартії основою класифікації обрано не вид або сферу застосування права, а цінності, на яких вони базуються та які вони захищають (людська гідність, свобода, рівність, солідарність).

Хартія основних прав ЄС містить преамбулу, в якій не наведено юридичних норм (указано на причини та цілі прийняття Хартії, її джерела, основоположні цінності), та 54 статті, згруповані у сім розділів.

Головною ідеєю Преамбули та всієї Хартії є проголошення в абзаці 2 того, що ЄС «поміщає людську особистість у центр своєї діяльності шляхом введення громадянства Союзу та створення простору свободу, безпеки та правосуддя».

Розділи Хартії ЄС закріплюють такі положення.

Розділ I «Гідність» (стаття 1-5), крім, власне, права на людську гідність, закріплює права та гарантії, які забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві: право на життя, заборона тортур, рабства тощо.

Стаття 3 «Право на особисту недоторканність» передбачає право кожної людини на фізичну недоторканність та недоторканність психіки. Приміром, у галузі медицини та біології забезпечується право на добровільну та вільну згоду зацікавленої особи відповідно до встановленого законом порядку, заборона евгеністичної практики, зокрема тієї, яка спрямована на селекцію людини, заборона використання людського тіла та його таких частин, як джерела прибутку, а також заборона репродуктивного клонування людських істот.

У розділі II «Свободи» (статті 6-19) зосереджено увагу на фундаментальних громадянських та політичних свободах, закріплених у Європейській конвенції з прав людини: право на свободу та особисту недоторканність, на повагу приватного та сімейного життя, на захист інформації особистого характеру, на укладення шлюбу та створення сім'ї, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу мистецтва та науки тощо.

Розділ III «Рівність» (статті 20-26) – рівність перед законом, недискримінація, культурне, релігійне та лінгвістичне різноманіття, рівність жінок та чоловіків, права дітей та людей похилого віку, а також осіб із фізичними вадами. Метою Хартії є досягнення не тільки формально-юридичного рівноправ'я, а і фактичної рівності всіх членів суспільства.

Розділ IV «Солідарність» (статті 27-38) – право працівників підприємства на інформацію та консультації, право на колективні переговори та колективні дії, зокрема право на страйк, право на безкоштовну допомогу в працевлаштуванні тощо. Тут закріплюються права на соціальне забезпечення, охорону здоров'я та інші соціальні права і гарантії. Крім того, передбачається

заборона дитячої праці, право на справедливі та рівні умови праці.

Розділ V «Права громадян» (статті 39-46) включає права, користування якими, як правило, пов'язане з наявністю в особи громадянства ЄС. До цього Розділу були включені деякі права, про які йдеться в інших положеннях Договору про ЄС, зокрема право на доступ до документів (ст. 15 ДФЕС). Крім того, передбачається право подання скарги на порушення прав людини до Омбудсмена ЄС, а також подання петиції до Європарламенту.

Розділ VI «Правосуддя» (статті 47-71) закріплює не стільки права, скільки гарантії прав особистості, переважно в межах кримінального процесу: ефективний судовий захист порушених прав, презумпція невинуватості, неприпустимість зворотної сили закону, який передбачає або посилює відповідальність, покарання, співмірне тяжкості злочину тощо.

Розділ VII «Загальні положення, що регулюють тлумачення та застосування Хартії» (статті 50-54) є заключним. Його призначення – визначити умови та порядок застосування Хартії органами ЄС та державами-членами, а також урегулювати непросте питання про співвідношення її норм із нормами інших джерел основних прав, прийнятих на універсальному, європейському та внутрішньодержавному рівнях [4].

Вагомість цього документа щодо України визначається тим, що українська правова система має розвиватися у напрямі задоволення Копенгагенських критеріїв щодо стабільності суспільства, верховенства права і функціонування ринкової економіки, [5, с. 24]. Дотримання прав людини є одним із найважливіших доказів, виявом дотримання принципу верховенства права.

С.В. Добрянський у своїх роботах зазначив, що системний аналіз Хартії ЄС дає підстави дійти висновку про подальший розвиток інституту прав людини у напрямі дедалі більшого задоволення потреб людини [6, с. 12]. Тобто такого розуміння прав людини, яке відображається можливостями людини, необхідними для задоволення її життєво необхідних потреб.

Отже, Хартія ЄС беззаперечно посприяла забезпеченню більш високого рівня міжнародно-правового гарантування фундаментальних прав людини, а певні норми цього документа здатні слугувати взірцем для удосконалення конституційно-правового захисту прав людини в Україні. Навіть коротке ознайомлення з структурою Хартії ЄС, а також із номенклатурою закріплених у ній прав людини дозволяє побачити нове «осмислення прав людини», яке отримує нормативне втілення в установчих документах ЄС і що є доречним запропонувати внести деякі доповнення до тексту чинної Конституції України з положень Хартії ЄС. Гадаю, що окремого дослідження і відповідного відображення у Конституції України потребують закріплені в Хартії ЄС соціально-економічні права, які прописані в Конституції України, але реалізація цих прав є не на достатньому рівні. Положення Хартії ЄС мають велике значення для самої мети модернізації Конституції України, яка полягає в розширенні, змістовному збагаченні й посиленні реалістичності конституційно-правового статусу людини і громадянина, а отже, у підвищенні рівня гуманістичності Основного Закону.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Баштанник В.С. Регламентація захисту прав людини у системі права ЄС: організаційно-правовий аспект I В. Баштанник II Право України. 2006. № 9. С. 56.
3. Заблоцька Л.І. Формування ідеї прав людини в Європейському Союзі. Законотворчість. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним та європейським правом (збірник науково-практичних матеріалів). Вип. 4. Київ, 2005. С. 99.
4. Хартія Європейського Союзу об основних правах. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
5. Добрянський С.В. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволюдний стандарт. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 3 (74). С. 23-30.
6. Добрянський С.В. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична. 2014. Вип. 59. С. 9-16.

Небеська М. С.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Проданець Н. М.,

*викладач кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету
внутрішніх справ*